

Vergaderjaar 2025–2026

36 800 VII

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (VII) voor het jaar 2026

Nr. 101

BRIEF VAN DE MINISTER VAN BINNENLANDSE ZAKEN EN KONINKRIJKSRELATIES

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 2 juli 2026

Democratie is van ons allemaal. Waar burgers, collectieven en maatschappelijke organisaties de ruimte krijgen, zien we maatschappelijke initiatieven tot bloei komen. Deze democratische gemeenschap is hard nodig: dreigingen van binnen- en buitenaf vragen dat we onze democratie weerbaar maken. In mijn brief van 2 juli 2026 heb ik de samenhangende aanpak voor een weerbare democratische rechtsstaat toegelicht (Kamerstuk 29 279, nr. 1063). Het betrekken van mensen in de democratie en samenleving is een belangrijk onderdeel van deze aanpak. In deze brief licht ik verder toe hoe het kabinet de mensen die onze democratie maken meer ruimte wil geven en wil ondersteunen.

Als hoeder van de democratische rechtsstaat wil ik de ruimte voor initiatief, invloed en zeggenschap van burgers versterken. Hoe we de democratie meer van ons allemaal kunnen maken zie ik daarbij als kernopgave. Daarbij heb ik in het bijzonder aandacht voor de versterking van democratisch ethos in de hele samenleving. Deze brief biedt ook inzicht in de voortgang van de plannen zoals aangekondigd door mijn voorganger aan uw Kamer in juni 2025¹, waarmee ik voldoe ik aan de toezegging uw Kamer hier over te informeren.

1. Initiatieven versterken: investeren in gemeenschapskracht

Onze democratische gemeenschap is sterk: de initiatieven, ideeën en oplossingen die eruit voortkomen, dragen bij aan de veerkracht van onze democratie. Ze vormen haar basis. De bevlogenheid waarmee mensen zich inzetten voor de samenleving is inspirerend en verdient een podium. Dat niet alleen – ik wil ook ruimte en ondersteuning bieden.

¹ Kamerstukken II 2024/25, 36 600 VII, nr. 142.

1.1 De kracht van de maatschappij versterken

Als overheid willen we maatschappelijke initiatieven beschermen, steunen en ruimte geven, zonder ze over te nemen, te domineren of in te perken. Recent onderzoek van de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur (NSOB) laat aan de hand van praktijkvoorbeelden zien dat regulering en overheidshandelen de ruimte voor burgerschap (onbedoeld) juist kan inperken. De overheid moet meer aandacht hebben voor ruimte maken voor en ondersteunen van burgerschap, in plaats van het te willen organiseren.² Dat is precies waar we op inzetten. Afgelopen jaar hebben we geïnvesteerd in maatschappelijk initiatief door het hele land. Via ondersteuning aan bewonersinitiatieven zoals de Landelijke Vereniging voor Kleine Kernen (LVKK) en het Landelijk Samenwerkingsverband Actieve bewoners (LSA) bereiken we zowel kleine kernen als stedelijke wijken. We creëren ook letterlijk ruimte met de Huizen van Actief Burgerschap, die inmiddels zijn uitgegroeid tot 50 plekken door heel Nederland. Deze laagdrempelige ontmoetingsplekken bieden bewoners, maatschappelijke organisaties en overheden de ruimte om met elkaar in gesprek te gaan. Ook krijgen initiatiefnemers er hulp om hun plannen verder te brengen. Vanuit de huizen wordt de meerwaarde kernachtig verwoord: «Een Huis van Actief Burgerschap is de plek waar inwoners, overheid, maatschappelijke partners en bedrijfsleven elkaar vinden om samen te bouwen aan sterke gemeenschappen en een vitale lokale democratie. En dat is precies wat een sterke samenleving nodig heeft».

Ruimte en ondersteuning bieden gaat ook over het wegnemen van belemmeringen. Dat zijn bijvoorbeeld knelpunten rond financiering, regeldruk, of verkokering binnen de overheid, waardoor initiatieven niet altijd goed weten waar zij terechtkunnen. We willen deze oplossen en praktische doorbraken realiseren. Dat is niet altijd makkelijk, maar nauwe samenwerking met andere ministeries en maatschappelijke partners helpt daar goed bij. Een concreet voorbeeld van hoe we dit doen is door samen te werken aan de Werkplaats Tussenheid Hilvarenbeek. In Hilvarenbeek werken inwoners, gemeente en Rijk samen om knelpunten van bewonersinitiatieven sneller te signaleren en op te lossen. Datzelfde doen we door aan te sluiten bij de ontwikkeling van de pilot Samen voor Buurtkracht. Deze wordt voorbereid in de Haagse Schilderswijk, de Banne in Amsterdam-Noord en het Nieuwe Westen in Rotterdam. Hier bouwen bewonersinitiatieven aan een sterk netwerk, en ontvangen meerjarige basisfinanciering voor een sterke sociale basis om samenwerking, eigenaarschap en wijkkracht te versterken.

Zoals aangekondigd in het coalitieakkoord werken we aan de oprichting van een Gemeenschapsfonds. Daarin staan ontmoetingsplekken centraal. Het Gemeenschapsfonds zetten we niet alleen op vanuit de overheid, maar nadrukkelijk samen met maatschappelijke partners, bewonersinitiatieven en medeoverheden. Zo sluiten we aan bij wat lokaal al gebeurt.

1.2 Naar een brede maatschappelijke alliantie op burgerschap

Als mensen samenkomen, kunnen mooie dingen ontstaan. Op 29 mei jl. heb ik het We Doen Het Samen-festival bezocht. Hier heb ik gezien hoeveel energie, betrokkenheid en vakmanschap er in de samenleving aanwezig is bij bewonersinitiatieven, maatschappelijke organisaties, fondsen, bedrijven en overheden. Zij benadrukten hoe belangrijk het is om deze beweging niet van bovenaf te organiseren, maar aan te sluiten

² Honingh, M., Samwel, J. E., Toonen, T., & den Uijl, H. (2026). *Burgers in de pas of passend burgerschap? Vier praktijken van democratisch burgerschap*. Nederlandsche School voor Openbaar Bestuur.

bij wat er al gebeurt en samen te zoeken naar manieren om maatschappelijke initiatieven beter te ondersteunen. Die oproep ondersteun ik en herhaal ik hier van harte.

Die werkwijze staat ook centraal bij de Alliantie voor Democratisch Burgerschap, die afgelopen jaar verder is gegroeid. De Alliantie is een publiek-private samenwerking van BZK met het Vfonds en verschillende private fondsen, zoals Porticus, de Janivo Stichting, het VSBfonds en Cirrus Foundation. De samenwerking versterkt niet alleen de financiële basis, maar ook de inhoudelijke denkkraft en het bereik. Een belangrijk onderdeel van de Alliantie is Loket D, dat bewonersinitiatieven laagdrempelig ondersteunt. Loket D is inmiddels drie keer opengesteld. In de eerste twee rondes samen is ruim € 2 miljoen toegekend, zijn 322 aanvragen behandeld en 159 projecten ondersteund. De aanvragen kwamen uit het hele land en uit Curaçao. Het loket bereikt daarmee dus ook bewoners en initiatieven buiten de bekende netwerken. De ondersteunde projecten gaan over onze democratische gemeenschap in al haar vormen: van dorpsvisies, jongerenparticipatie, lokale verkiezingen, nieuwe Nederlanders, tot bewonersplatforms en zeggenschap in de wijk. Bewoners krijgen ondersteuning om zich te organiseren, hun stem te laten horen en mee te praten over onderwerpen die hun dagelijks leven raken. Zo dragen deze initiatieven bij aan meer invloed en vertrouwen in de eigen rol in onze democratie. Verschillende inspirerende initiatieven zijn gesteund, zoals Buurtmoeders Lewenborg in Groningen, waar moeders met gemeente en partners werken aan een wijkplan, en de Eruna Young Leaders training, waarin Eritrese jongeren democratische vaardigheden ontwikkelen en in gesprek gaan met beleidsmakers.

Komend jaar bouwen we de Alliantie verder uit, met bestaande en nieuwe partners. Maar ook daarbuiten verbreden we ons netwerk. Zo ben ik bij de ronde tafel Onmisbare Schakels van het Oranje Fonds met veel maatschappelijke initiatieven, fondsen, kennisinstituten, gemeenten en andere ministeries in gesprek gegaan over verschillende thema's rond gemeenschapskracht, maatschappelijk initiatief en democratisch burgerschap. Hier kwamen belangrijke doelen naar voren: we willen initiatieven erkennen en meer waarderen, een plek aan tafel voor hen garanderen, en een eenduidig aanspreekpunt realiseren, met toegang tot (financiële) ondersteuning waar nodig. Er is veel energie en bereidheid om gezamenlijk op te trekken, en we werken samen om het ook waar te maken.

2. Democratisch ethos versterken in de samenleving

Mensen dragen onze democratie en samen vormen we een democratische gemeenschap. We versterken en ondersteunen daarom het democratisch ethos in de hele samenleving. Daarbij richten we ons op alle burgers, van elke leeftijd en in elke regio. Daarnaast hebben we in het speciaal aandacht voor ambtenaren en politieke ambtsdragers, die een belangrijke rol spelen in het functioneren van onze alledaagse democratie.

2.1. Democratisch ethos van jong tot oud

Onlangs is het Nationaal Kiezersonderzoek (NKO) 2025 verschenen.³ Daaruit kwam naar voren dat Nederlandse kiezers in grote meerderheid de democratie als ideaal steunen. Tegelijkertijd laat het onderzoek zien dat er flinke verdeeldheid bestaat onder kiezers over de liberale spelregels die

³ Van Lit, J. M., & van Alebeek, C. R. A. (2026). Steun voor (en zorgen over) democratie. In Huijsmans, T., Hartevelt, E., van der Meer, T.W.G., & Vermeulen, F. (red.). *Veelstemmig. De Tweede Kamerverkiezing van 2025*. Amsterdam: SKON, p. 8, 115.

de democratie vormgeven. Daarnaast bestaan er zorgen onder kiezers over democratische erosie, bijvoorbeeld ten aanzien van democratische normen en de vrijheid van meningsuiting. Dat motiveert om met elkaar in gesprek te blijven over onze democratie: waar ze voor staat, of ze voor iedereen werkt en hoe we haar moeten versterken.

We investeren daarom in laagdrempelig informatieaanbod over de democratische rechtsstaat, zowel voor jongeren als voor volwassenen. Daarvoor werk ik onder meer samen met ProDemos. Met extra middelen uit het amendement Sneller-Buijsse⁴ heeft ProDemos het afgelopen jaar het netwerk kunnen versterken in de regio. Ook in 2026 continueer ik de middelen voor de regionale inzet van ProDemos. Daarnaast werken we naar aanleiding van het amendement Sneller-Meulenkamp⁵ aan een plan voor een verbreding van activiteiten van ProDemos. Hierbij is meer aandacht voor de regio, het mbo en het voeren van gesprekken over democratie met mensen die de democratie representeren, zoals oud-rechters en oud-politici.

Specifiek voor jongeren hebben we afgelopen jaar Stichting Tienskip ondersteund, een organisatie die jongeren op een praktische manier wegwijs maakt in de alledaagse democratie. Tienskip betoogt dat democratie overal is, en stimuleert jongeren zelf initiatief te nemen als ze iets signaleren. Via hun Tienskipdagen hebben ze circa 15.000 jongeren bereikt en ondersteund om hun initiatieven te verwezenlijken. Met steun van het ministerie breidt Tienskip uit naar zes provincies. Jongeren worden via een ereburgertraject ook na de Tienskipdagen begeleid bij hun initiatieven. Zo vergroten jongeren van MBO Oostland de biodiversiteit in hun omgeving door ongebruikte stukken groen te beplanten. Ook zetten jongeren uit Dokkum zich in voor meer straatverlichting en veilig thuiskomen na het uitgaan met het Bikebuddies-initiatief. Zulke ideeën zijn talrijk, en ook aankomende periode steunen we Tienskip om hun ondersteuning uit te breiden voor jongeren in heel Nederland. Jongeren denken niet alleen mee, maar komen ook met concrete oplossingen voor hun leefomgeving.

2.2 Democratisch ethos onder ambtenaren en politieke ambtsdragers

Ambtenaren en politieke ambtsdragers hebben een belangrijke taak in hoe onze democratie werkt. Voor de uitdagingen en dilemma's die ze daarbij tegenkomen verdienen ze goede ondersteuning. We investeren daarom in het ontwikkel- en trainingsaanbod voor ambtenaren. Zo wordt in de basisopleiding Ambtelijk Vakmanschap een module opgenomen over democratisch rechtsstatelijk handelen, waarvoor komende maanden een pilot plaatsvindt. Naar verwachting wordt de module begin 2027 geïmplementeerd en daarmee beschikbaar gesteld voor alle Rijksambtenaren.

Daarnaast financieren we de ontwikkeling van een handboek over democratisch ethos, geredigeerd door wetenschappers van de Universiteit Leiden. Met input van mensen uit de praktijk buigen meerdere wetenschappers zich over de vraag wat democratisch ethos is en welke rol het speelt in het functioneren van de democratische rechtsstaat. Het handboek komt naar verwachting in 2027 uit.

Op lokaal niveau hebben we in 2025 met de Academie van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) drie leermodules ontwikkeld om democratisch en ambtelijk vakmanschap te versterken voor participatie-

⁴ Kamerstukken II 2024/25, 36 600 VII, nr. 79.

⁵ Kamerstukken II 2025/26, 36 800 VII, nr. 93.

professionals en bestuurders. Daarnaast hebben de beroepsverenigingen op decentraal niveau samen met de VNG leeraanbod ontwikkeld op het gebied van de lokale democratische rechtsstaat, gefinancierd door BZK.⁶ Het aanbod is openbaar toegankelijk en wordt komende periode breed onder de aandacht gebracht onder gemeenten, waaronder de nieuw geïnstalleerde raadsleden. Dit is in aanvulling op de nieuwe subsidieregeling beroeps- en belangenverenigingen decentraal bestuur die 1 januari 2026 in werking is getreden. Hiermee voorzien de beroeps- en belangenverenigingen van burgemeesters, wethouders, raadsleden, statenleden, griffiers, gemeentesecretarissen en rekenkamers in opleiding, ontwikkeling, advisering en informatievoorziening. Met toegankelijker en bredere ondersteuning voor alle beroepsgroepen in het decentraal bestuur wordt o.a. gewerkt aan de versterking van de democratische rechtsstaat.

3. Invloed en zeggenschap versterken: decentraal, nationaal en internationaal

De democratische ruimte in Nederland is een groot goed: invloed en zeggenschap van burgers kan besluitvorming verrijken. Het is belangrijk dat we de mogelijkheden voor betekenisvolle invloed en zeggenschap niet alleen beschermen, maar waar mogelijk ook uitbreiden en verbeteren. Dat doen we door goede verankering in wetgeving en beleid, door te vernieuwen, en door goede informatievoorziening, trainingsmogelijkheden en kennisuitwisseling.

3.1 Decentraal niveau

Decentrale overheden zijn het afgelopen jaar actief geweest om te komen tot een participatieverordening, op basis van de nieuwe Wet versterking participatie op decentraal niveau die 1 januari 2025 in werking is getreden. De wet is een katalysator geweest voor gemeenten om na te gaan hoe zij hun lokale democratie willen vormgeven en daarin invloed en zeggenschap van burgers realiseren, onder meer via het uitdaagrecht. Om decentrale overheden hierbij te ondersteunen hebben we meerdere acties ondernomen. Zo hebben we met de VNG een leernetwerk ingericht, waarin gemeenten ervaringen uitwisselen. Ook onderhoudt de VNG een overzichtskaart, die inzicht biedt in het aantal gemeenten met een verordening.⁷ We bieden daarnaast actuele toolkits en handreikingen, zoals de handreiking Burgerberaden en de praktische inspiratiegids Digitale Participatie en delen goede praktijkvoorbeelden, te vinden op het kennisplatform www.lokale-democratie.nl.

3.2 Nationaal niveau

Ook op nationaal niveau werken we aan betekenisvolle invloed en zeggenschap. Zo vond afgelopen jaar het Nationaal Burgerberaad Klimaat⁸ plaats. Op 29 mei jl. hebben we de kabinetsreactie op de aanbevelingen van het burgerberaad aan de deelnemers van het burgerberaad overhandigd.⁹ Het kabinet neemt direct de helft van de voorstellen over. Onderzoekers van de Radboud Universiteit Nijmegen,

⁶ E-learning Aan de slag met de lokale democratische rechtsstaat, VNG, <https://vng.nl/trainingen/e-learning-aan-de-slag-met-de-lokale-democratische-rechtsstaat>.

⁷ Kaart van Gemeenten met een participatieverordening, VNG, https://maps.vng.nl/kaart/gemeenten_met_een_participatieverordening/2025.

⁸ Nationaal Burgerberaad Klimaat, <https://www.burgerberaadklimaat.nl/home/default.aspx>.

⁹ Kamerstukken II 2025/26, 32 813, nr. 1564.

Tilburg University en de Haagse Hogeschool¹⁰ concluderen dat deelname aan het burgerberaad leidde tot meer begrip voor andere meningen. We verkennen welke vragen relevant zijn voor een volgend nationaal burgerberaad. Zo lijkt het instrument vooral geschikt voor advies over gepolariseerde, complexe en politiek lastige thema's. Ook onderzoeken we hoe burgerberaden verankerd kunnen worden binnen de Nederlandse representatieve democratie.

Het is ook breder van belang om invloed en zeggenschap van burgers op nationaal niveau te versterken. Het afgelopen jaar is samen met het Kennisknooppunt Participatie en de interdepartementale werkgroep participatie (IDWP) het advies en trainingsaanbod voor Rijksambtenaren versterkt en benut. Zo wordt de workshop «Goed aan de slag met participatie» doorontwikkeld tot de basistraining «Samenwerken met de samenleving» voor gebruik binnen de Rijksoverheid op allerlei thema's. Een digitale gespreksstarter helpt daarbij.¹¹ We stimuleren ook kennis-opbouw en innovatie, via financiële onderzoeksvouchers die recent zijn verstrekt aan zes vernieuwende voorstellen en via een jaarlijks congres. Binnen de basisopleiding voor Rijksambtenaren bezien we hoe Rijksambtenaren het burgerperspectief structureel en beter in kunnen bedden in hun dagelijkse werk.

Afgelopen jaar is ook de Nationale Jeugdstrategie gelanceerd.¹² Deze is samen met 12.000 jongeren en 10 ministeries opgesteld en beoogt de invloed en betrokkenheid van jongeren op thema's die hen raken te bevorderen. De kabinetsreactie op de Nationale Jeugdstrategie wordt naar verwachting in 2026 naar de Tweede Kamer gestuurd.

3.3 Internationaal niveau

Het versterken van de invloed en zeggenschap van burgers is ook een thema voor internationale instituties als de Europese Unie (EU) en de Raad van Europa. Afgelopen november heeft de Europese Commissie het Europese Democratie Schild gelanceerd¹³, en een strategie voor het maatschappelijk middenveld uitgebracht.¹⁴ Beide onderstrepen het belang van een sterk maatschappelijk middenveld binnen een democratie. Ons maatschappelijk middenveld moet vrij en veilig kunnen opereren. Ik investeer binnen internationale gremia in samenwerking en kennisuitwisseling met andere lidstaten op deze en andere thema's, zoals binnen het stuurcomité Democratie (CDDDEM) van de Raad van Europa en het Innovative Citizen Participation Network van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO).

Vooruitkijkend: democratie maken we samen

Deze brief laat zien wat we afgelopen jaar hebben bereikt samen: er zijn veel stappen gezet om initiatieven, democratisch ethos, invloed en zeggenschap binnen onze democratie te versterken. Dat hebben we gedaan met veel partners, en dankzij hun vindingrijkheid, doorzettingsvermogen en inzet. Deze terugblik houdt ons ook een spiegel voor; wat kan en moet er beter? Juist door te evalueren kunnen we leren en verbeteren. Om inzichtelijk te maken hoe onze inzet ten aanzien van deze thema's

¹⁰ Jacobs, K. T. E., Bleijenbergh, C., & Sipma, T. (2026). *Evaluatie Nationaal Burgerberaad Klimaat. Rapport 1. Voorbereiding, ontwerp en verloop*. Radboud Universiteit Nijmegen, De Haagse Hogeschool, Tilburg University.

¹¹ Gespreksstarter Aan de slag met participatie, Kennisknooppunt Participatie, <https://kennisknooppuntparticipatie.nl/p/gespreksstarter>.

¹² De Nationale Jeugdstrategie, <https://nationalejeugdstrategie.nl/>.

¹³ JOIN/2025/791 final.

¹⁴ COM/2025/790 final.

uitwerkt in de praktijk, laten we deze zomer op onderdelen van onze inzet een impact analyse uitvoeren. Ik verwacht deze dit najaar met uw Kamer te kunnen delen.

Ik kom veel mensen tegen die zich inzetten voor hun gemeenschap, voor de samenleving, en voor elkaar. Het maakt onze democratie tastbaar, en dat verdient alle ondersteuning en ruimte die nodig is. Daar zet ik mij blijvend voor in.

De Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties,
P.E. Heerma